

Bogusława KALITA
Zespół Szkół Nr 17, Zabrze

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ JAKO KOMPETENCJA KLUCZOWA W PROCESIE UCZENIA SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE

Streszczenie. W artykule przedstawiono osiem kompetencji zdefiniowanych w dokumencie „Kluczowe kompetencje w uczeniu się przez całe życie. Europejskie ramy odniesienia”. Szczegółowo zaprezentowano kompetencję przedsiębiorczości; opisano niezbędną wiedzę, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją. Wskazano na problemy dotyczące edukacji przedsiębiorczości w Polsce, a także zwrócono uwagę na znaczenie zagadnień etycznych w biznesie. Na koniec dokonano przeglądu definicji przedsiębiorczości w polskich podręcznikach szkolnych.

Słowa kluczowe: kompetencje kluczowe, „Europejskie ramy odniesienia”, przedsiębiorczość, przedsiębiorca, kompetencja przedsiębiorczości, wartości etyczne w biznesie.

ENTREPRENEURSHIP AS A KEY COMPETENCE FOR LIFELONG LEARNING

Summary. The article presents eight competencies defined in a document “Key competences for lifelong learning – a European reference framework”. It also specifies the competence of entrepreneurship, describes necessary knowledge, skills and attitudes related to this competence. The article indicates the problems of education of entrepreneurship in Poland as well as the importance of awareness of ethical values in business. Finally, it gives the examples of definitions of entrepreneurship in Polish schoolbooks.

Keywords: key competences, European reference framework, entrepreneurship, entrepreneur, entrepreneurship competence, ethical values in business.

Wstęp

W obliczu globalizacji oraz przejścia do modelu gospodarki opartej na wiedzy kraje Unii Europejskiej zostały zmuszone do podjęcia odpowiednich działań. W 2000 roku w Lizbonie Rada Europejska ustaliła, że konieczne jest sformułowanie europejskich ram określających nowe umiejętności podstawowe uzyskiwane w procesie uczenia się przez całe życie. W realizowanej w latach 2000-2010 Strategii Lizbońskiej podkreślano, że ludzie są podstawową wartością Europy¹.

Rady Europejskie w Sztokholmie (w 2001 roku) oraz w Barcelonie (w 2002 roku) zaaprobowaly przyszłe cele europejskich systemów edukacji i szkolenia, które obejmowały rozwijanie umiejętności przydatnych w społeczeństwie wiedzy. Nakreślono konkretne cele w promowaniu uczenia się języków, rozwijaniu przedsiębiorczości, a także uwzględniono ogólną potrzebę zwiększenia europejskiego wymiaru edukacji². Przedsiębiorstwa miały utrzymać konkurencyjność przez coraz szybsze przystosowywanie swoich struktur do zachodzących zmian. Podstawą nowych strategii na rzecz konkurencyjności stała się zdolność przedsiębiorstw do określenia, mobilizacji i uznawania kompetencji oraz do zachęcania wszystkich pracowników do rozwijania swoich kompetencji³. Aby umożliwić obywatelom elastyczne dostosowanie się do powyższych zmian, Parlament Europejski i Rada Europejska w 2006 roku zaleciły państwom członkowskim wykorzystanie dokumentu „Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie ramy odniesienia”⁴.

Opierając się na doświadczeniach Strategii Lizbońskiej, Unia Europejska przyjęła w 2010 roku strategię „Europa 2020”. Wyznaczono cele na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu w pięciu głównych dziedzinach, takich jak: zatrudnienie, innowacje, zmiana klimatu, edukacja i ubóstwo. W ramach tej strategii Unia Europejska wspomaga: rozwój nowych technologii, nowatorskie badania, szybki dostęp do Internetu, inteligentną infrastrukturę transportową i energetyczną, efektywność energetyczną i energię ze źródeł odnawialnych, rozwój działalności gospodarczej oraz uzyskiwanie umiejętności i szkolenia⁵. Dwa ostatnie działania ściśle wiążą się z budowaniem i rozwijaniem kompetencji przedsiębiorczości.

---

¹ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2006/962/WE) z dnia 30.12.2006, s. L 394/10 (25.01.2010).

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie ramy odniesienia, załącznik do Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2006/962/WE) z dnia 30.12.2006. (25.01.2010).

⁵ http://ec.europa.eu/regional_policy/what/europe2020/index_pl.cfm (25.01.2014).

Pojęcie kompetencji

Słowo kompetencja wywodzi się z łacińskiego *competentia*, „odpowiedniość, zgodność”, i według W. Kopalińskiego oznacza właściwość, zakres uprawnień, pełnomocnictw instytucji albo osoby do realizowania określonego działania; zakres czyjejś wiedzy, umiejętności, odpowiedzialności⁶.

Pojęcie kompetencji jest przedmiotem zainteresowania różnych dziedzin nauki, a co za tym idzie – jest różnie definiowane. A. Mazurkiewicz podaje przegląd wybranych definicji tego pojęcia (tabela 1)⁷.

Tabela 1

Przegląd definicji pojęcia kompetencji

Autor	Definicja
R. Boyatzis	Suma ogólnej wiedzy, motywacji, cech, wyobrażeń o sobie, ról społecznych i umiejętności, które są niezbędne do prawidłowego wykonywania pracy
C. Lévy-Leboyer	Dotyczą zintegrowanego wykorzystania zdolności, cech osobowości, a także nabytej wiedzy i umiejętności w celu doprowadzenia do pomyślnego wykonania złożonej misji w ramach przedsiębiorstwa
P. Louart	Zdolności zawodowe pracowników, ich wiedza, umiejętności, doświadczenie, postawy rozważane w stosunku do zajmowanego stanowiska lub ich możliwości w stosunku do innych rodzajów działalności. Mają one aspekty techniczne, społeczne (więzi z innymi ludźmi) i koncepcyjne (twórcze)
D. Thierry, Ch. Sauret, N. Monod	Ogół wiedzy, zdolności do działania i postaw tworzących całość w zależności od celu i warunków działania
M. Juchnowicz, A. Sajkiewicz, T. Rostkowski	Wiedza, umiejętności, uzdolnienia, style działania, osobowość, wyznawane zasady, zainteresowania i inne cechy, które używane i rozwijane w procesie pracy, prowadzą do osiągnięcia rezultatów zgodnych ze strategicznymi zamierzeniami przedsiębiorstwa
T. Oleksyn	Wykształcenie, doświadczenie i wprawa, uzdolnienia i predyspozycje oraz (inne) cechy psychofizyczne, a także zachowanie oczekiwane przez pracodawcę i ważne w pracy zawodowej
B. Nogalski, J. Śniadecki	Zakres uprawnień, obowiązków i odpowiedzialności przypisany do danego stanowiska i wymagany w praktycznym działaniu

Źródło: A. Mazurkiewicz, *Kapitał ludzki w procesie kształtowania sprawności organizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 51.

⁶ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, tom IV, część pierwsza, HPS, Warszawa 2007, s. 302.

⁷ A. Mazurkiewicz, *Kapitał ludzki w procesie kształtowania sprawności organizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 51.

Można przyjąć, że pojęcie kompetencji obejmuje⁸:

- wiedzę: „co” (know-what), „dlaczego” (know-why), „jak” (know-how),
- umiejętności,
- postawy,
- uprawnienia i pełnomocnictwa.

Nieco węższą definicję kompetencji podają Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej. W załączniku do Zalecenia w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, zatytułowanym „Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie ramy odniesienia” (zwanym dalej „Europejskie ramy odniesienia”), kompetencje są określone jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Ponadto w dokumencie wyróżnia się kompetencje kluczowe jako te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia⁹.

Kompetencje kluczowe w procesie uczenia się

W Europejskich ramach odniesienia ustanowiono osiem kompetencji kluczowych¹⁰.

1. Porozumiewanie się w języku ojczystym.
2. Porozumiewanie się w językach obcych.
3. Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne.
4. Kompetencje informatyczne.
5. Umiejętność uczenia się.
6. Kompetencje społeczne i obywatelskie.
7. Inicjatywność i przedsiębiorczość.
8. Świadomość i ekspresja kulturalna.

Podana kolejność nie odzwierciedla hierarchii ważności, ponieważ wszystkie kompetencje kluczowe są uważane za jednakowo ważne. Zakresy wielu spośród tych kompetencji częściowo się pokrywają i są powiązane. Dobre opanowanie podstawowych umiejętności językowych, czytania, pisania, liczenia i umiejętności w dziedzinie technologii informacyjnych i komunikacyjnych jest niezbędną podstawą uczenia się, natomiast umiejętność uczenia się sprzyja wszelkim innym działaniom kształceniowym. Niektóre zagadnienia, takie jak: krytyczne myślenie, kreatywność, inicjatywność, rozwiązywanie

---

⁸ Ibidem, s. 52.

⁹ Kompetencje..., op.cit., s. L 394/13.

¹⁰ Kompetencje..., op.cit., s. 13.

problemów, ocena ryzyka, podejmowanie decyzji i konstruktywne kierowanie emocjami, są istotne we wszystkich ośmiu kompetencjach kluczowych¹¹.

O tym, jak pomocne jest określenie kluczowych kompetencji, świadczy przykład badań kompetencji przeprowadzonych w branży informatycznej w Krakowie¹². W badaniu potencjalni pracodawcy wskazali, że nawet w branży informatycznej poszukiwaną kompetencją jest umiejętność porozumiewania się w języku polskim, czyli jedna z kompetencji kluczowych ujęta w „Europejskich ramach odniesienia”. Wyniki badań stanowią istotną wskazówkę dla potencjalnych kandydatów do pracy w tym sektorze, a także dla osób zajmujących się formułowaniem programów nauczania w szkołach i uczelniach technicznych.

Przedsiębiorca a przedsiębiorczość

W potocznym znaczeniu przedsiębiorczość kojarzymy z zakładaniem własnego przedsiębiorstwa, natomiast przedsiębiorcę z osobą, która prowadzi firmę. Na gruncie prawnym trudno zdefiniować termin „przedsiębiorca”, ponieważ posługuje się nim kilkaset ustaw, w wyniku czego równolegle funkcjonuje kilkadziesiąt definicji tego pojęcia¹³. W rozumieniu ustawy o swobodzie działalności gospodarczej przedsiębiorcą jest „osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą. Ponadto za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej”¹⁴. Oznacza to, że przedsiębiorcą może być zarówno człowiek wykonujący własną działalność gospodarczą, jak i wielka korporacja w formie spółki akcyjnej czy też stowarzyszenie.

Natomiast przedsiębiorczość nie musi kojarzyć się z zakładaniem własnego przedsiębiorstwa: działania przedsiębiorcze można podejmować w obrębie korporacji czy już istniejących małych firm; przedsiębiorcze mogą być społeczności lokalne działające na rzecz swojego środowiska, przedsiębiorczy mogą być też ludzie związani z Kościołami, partiami politycznymi, szkołami czy fundacjami. Wiele osób podejmuje działania przedsiębiorcze w przedsiębiorstwach, którymi zarządza, ale nie są ich własnością; w organizacjach,

---

¹¹ Kompetencje..., op.cit., s. 14.

¹² Bilans kompetencji branż BPO i ITO w Krakowie. Raport końcowy z przeprowadzonych badań. Raport przygotowany na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa przez Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych, Interdyscyplinarne Centrum Badań i Rozwoju Organizacji, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, wrzesień 2012, s. 53 (zasoby Internetu).

¹³ M. Eteł, Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej oraz w orzecznictwie sądowym, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 25.

¹⁴ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. 2004, nr 173, poz. 1807, z późn. zm.).

w których udziela się społecznie, w szkole, na studiach, w rodzinie, w trakcie planowania i spędzania wolnego czasu¹⁵.

Osoba przedsiębiorcza nie musi być przedsiębiorcą, a przedsiębiorca nie musi być przedsiębiorczy (gdy przykładowo odziedziczy firmę po ojcu i zarządzanie nie jest jego największą pasją). Większymi przedsiębiorstwami kierują zazwyczaj menedżerowie, czyli osoby, które często nie są ani przedsiębiorcami, ani właścicielami firmy. Podstawową kompetencją dobrego menedżera powinna być właśnie przedsiębiorczość.

Inicjatywność i przedsiębiorczość w „Europejskich ramach odniesienia”

W „Europejskich ramach odniesienia” inicjatywność i przedsiębiorczość są razem definiowane jako zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn. Obejmują kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów. Stanowią wsparcie dla indywidualnych osób w codziennym życiu prywatnym i społecznym oraz w miejscu pracy. Pomagają obywatelom uzyskać świadomość kontekstu ich pracy i zdolność wykorzystywania szans; są podstawą konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych tym, którzy podejmują różne przedsięwzięcia lub w nich uczestniczą. Powinny również powiększać świadomość wartości etycznych i promować dobre zarządzanie¹⁶.

Dokument wymienia niezbędną wiedzę, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją¹⁷. Niezbędna wiedza obejmuje zdolność identyfikowania dostępnych możliwości działalności osobistej, zawodowej lub gospodarczej. Dotyczy również szerszych zagadnień stanowiących kontekst pracy i życia ludzi, takich jak rozumienie podstawowych zasad działania gospodarki, a także szanse i wyzwania stojące przed pracodawcami i organizacjami. Ponadto obywatele powinni być świadomi zagadnień etycznych związanych z przedsiębiorstwami oraz tego, w jaki sposób mogą one wywoływać pozytywne zmiany, np. przez sprawiedliwy handel lub przedsięwzięcia społeczne.

Niezbędne umiejętności dotyczą praktycznego zarządzania projektami i obejmują np. planowanie, organizowanie, zarządzanie, kierowanie i zlecanie zadań, analizowanie, komunikowanie, sporządzanie raportów, ocenę i sprawozdawczość. Odnoszą się również do skutecznej reprezentacji i negocjacji oraz umiejętności pracy indywidualnej, a także współpracy w zespołach. Ponadto ważna jest umiejętność oceny i identyfikacji własnych mocnych i słabych stron oraz umiejętność oceny ryzyka i podejmowania go w uzasadnionych przypadkach.

---

¹⁵ Beata Glinka, Svetlana Gudkova, *Przedsiębiorczość*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 11.

¹⁶ *Kompetencje...*, op.cit, s. 17.

¹⁷ *Kompetencje...*, op.cit, s. 17.

Osobno w dokumencie opisuje się postawę przedsiębiorczą. Charakteryzuje się ona inicjatywnością, aktywnością, niezależnością i innowacyjnością w życiu osobistym, społecznym i zawodowym. Obejmuje motywację i determinację w kierunku realizowania celów osobistych i wspólnych zarówno prywatnych, jak i zawodowych¹⁸.

Z zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady pokrywają się oczekiwania Polaków co do wizji społeczeństwa w przyszłości. W badaniu przeprowadzonym w 2009 roku przez CBOS ponad 50% respondentów chciałoby, aby dziecko, gdy dorośnie: postępowało moralnie (64% wskazań), miało własne zdanie (59% wskazań), potrafiło walczyć o swoje sprawy (58% wskazań), wykazywało inicjatywę i przedsiębiorczość (56% wskazań), stawiało sobie ambitne cele życiowe (54% wskazań), a przede wszystkim dążyło do osiągnięcia własnego szczęścia (53%)¹⁹. Z powyższego wynika, że dorośli Polacy określają inicjatywność i przedsiębiorczość jako odpowiednie kompetencje w życiu osobistym i zawodowym młodego pokolenia. Udowadniają tym samym, że rozumieją realia gospodarki rynkowej i pragną, aby ich dzieci wkraczały w dorosłość wyposażone między innymi w niezbędną kompetencję przedsiębiorczości.

Edukacja dla przedsiębiorczości

Komisja Europejska zobowiązała się do wykorzystania dokumentu „Europejskie ramy odniesienia” we wdrażaniu wspólnotowych programów edukacji i szkolenia oraz do promocji nabywania kompetencji kluczowych²⁰.

Na polskim gruncie nastąpiły zmiany w szkolnictwie zawodowym; wprowadzono nowe podstawy programowe, nauczanie przedsiębiorczości zostało rozszerzone przez wprowadzenie przedmiotu uzupełniającego ekonomia w praktyce. Dodatkowy przedmiot ma umożliwiać nabycie umiejętności praktycznych, które będą przydatne w przeprowadzeniu kompletnej realizacji przedsięwzięcia: od pomysłu, poprzez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż do analizy efektów²¹.

Niestety wprowadzenie tego przedmiotu do planu nauczania w danej szkole zależy wyłącznie od dobrej woli dyrektora, a ten zazwyczaj nie dostrzega takiej potrzeby, przedsiębiorczość bowiem ciągle nie jest przedmiotem maturalnym. Z tego też powodu nauczanie przedsiębiorczości bowiem jest marginalizowane, spychane na pierwszy rok edukacji w szkole ponadgimnazjalnej, zamiast odbywać się na krótko przed wejściem młodych ludzi na rynek pracy.

¹⁸ Kompetencje..., op.cit, s. 18.

¹⁹ Opinie Polaków o wychowaniu i roli szkół w procesie wychowawczym, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa, wrzesień 2009, s. 5, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_121_09.PDF (25.01.2014).

²⁰ Zalecenie..., op.cit, s. L 394/12.

²¹ <http://www.lex.pl/du-akt/-/akt/dz-u-09-4-17> (27.01.2014).

Wyniki badań Bilansu Kapitału Ludzkiego dla Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, przeprowadzone w 2012 roku, dowodzą, że pomimo rosnącego bezrobocia ponad 3/4 pracodawców doświadcza trudności w znalezieniu kandydatów, którzy spełnią ich oczekiwania. Co trzeci pracodawca, poszukując pracowników, skarżył się na braki kompetencji kandydatów do pracy. Zdaniem pracodawców kandydatom do pracy brakuje takich cech, jak: samodzielność, przedsiębiorczość, przejawianie inicjatywy, odporność na stres, motywacja do pracy²².

Jak widać, kompetencja kluczowa inicjatywności i przedsiębiorczości jest ciągle jedną z najbardziej poszukiwanych na rynku. Intensywne działania edukacyjne w tym obszarze zarówno wśród młodzieży jak i dorosłych powinny wyposażyć przyszłych i obecnych kandydatów do pracy w kompetencje, które najpełniej odpowiadają oczekiwaniom pracodawców.

Zasady etyczne w biznesie

W dokumencie „Europejskie ramy odniesienia” podkreśla się, że inicjatywność i przedsiębiorczość powinny zwiększać świadomość wartości etycznych, a obywatele powinni znać zagadnienie etyczne związane z przedsiębiorstwami oraz wiedzieć, w jaki sposób mogą one wywoływać pozytywne zmiany²³. Niestety wielu polskim przedsiębiorcom ciągle daleko do postawy etycznego menedżera, który nie nadużywa swego stanowiska w kontaktach z podwładnymi, stanowi wzór do naśladowania i aktywnie promuje etyczne zachowania w obrębie swojej firmy²⁴. Badania ukazują polskich liderów biznesu w nie najlepszym świetle. Często hołdują oni zasadzie „moja firma, mój sukces, mój zysk i z nikim nie będę się dzielił”²⁵. Jeśli przedsiębiorcy sami nie pełnią funkcji menedżerów, często wymagają od zarządzających podejmowania takich decyzji, które przede wszystkim gwarantowałyby właścicielom odpowiednie profity. Tymczasem „wpisana w zawód menedżera odpowiedzialność społeczna wymaga od niego dbania o dobro ogółu, pomnażania dobra powszechnego [...]. Jeśli dobro ogółu miałooby być w jakikolwiek sposób zagrożone, menedżer zobowiązany jest do natychmiastowych działań prewencyjnych i naprawczych”²⁶.

²² http://zlecone.pap.pl/palio/html.run?_Instance=cms_siz.pap.pl&_PageID=1056&_hrefZdj=20121129_111792641_bilans_kapitalu_ludzkiego.pdf&_Checksum=1837999906 (27.01.2014).

²³ Kompetencje..., op.cit, s. 17 i 18.

²⁴ W. Gasparski, Menedżer – deontologia zawodu, [w:] Biznes, etyka, odpowiedzialność, red. W. Gasparski, Wydawnictwa Profesjonalne PWN, Warszawa 2012, s. 316.

²⁵ http://wyborcza.pl/magazyn/1,126715,15177751,Co_siedzi_w_glowie_polskiego_bogacza.html (28.01.2014).

²⁶ A. Kuzior, Etyczny wymiar działań menedżerskich, [w:] Etyka, wartość, wspólnota, red. G. Grzybek, V. Gluchman, Bielsko-Biała 2008, s. 97-104, por. też: A. Kuzior, Etyczny wymiar działalności „równoważonego przedsiębiorstwa”, [w:] Rozwój, godność człowieka – gospodarowanie – poszanowanie przyrody, red. F. Piontek, B. Piontek, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 463-481.

Czy więc współcześni przedsiębiorcy zapominają o kardynalnych zasadach wyłożonych przez uznanego eksperta zarządzania P. Druckera?²⁷

Jednym z elementów świadomości zagadnień etycznych jest znajomość problematyki CSR (Corporate Social Responsibility), czyli społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Tymczasem jedynie 31% polskich przedsiębiorców potwierdza znajomość CSR, z czego większość z nich utożsamia społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw ze sporadycznymi działaniami charytatywnymi lub sponsoringowymi, a nie widzi powiązania z codzienną działalnością biznesową firmy. Mała świadomość wpływu przedsiębiorstw na ich otoczenie bezpośrednio przekłada się na ich działalność. Jedynie co czwarta firma podejmuje jakiegokolwiek działania na rzecz społeczności lokalnej. Najczęściej jest to wsparcie finansowe dla organizacji charytatywnej czy sponsorowanie imprez sportowych lub kulturalnych²⁸.

W programie działań w odnowionej strategii UE na lata 2011-2014, dotyczącym społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, postuluje się nadanie większej wagi CSR w kontekście kształcenia, szkolenia i badań naukowych: „Państwa członkowskie mogą odegrać istotną rolę poprzez zachęcanie placówek edukacyjnych do włączania kwestii odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw, zrównoważonego rozwoju i odpowiedzialnego obywatelstwa, do odpowiednich programów kształcenia, w tym na poziomie szkół średnich i uniwersyteckim”²⁹.

Pożądana jest również znajomość zagadnień etycznych wśród pracowników. Ich niewiedza w tej kwestii może przynieść czasami ogromne straty dla przedsiębiorstw. Nieetyczne zachowania pracowników mogą narazić firmę nie tylko na straty finansowe, lecz także wizerunkowe. Przykładowo niewielu pracowników wie, że seksistowskie uwagi w miejscu pracy, niemoralne propozycje, a także sprośne żarty mogą być zakwalifikowane jako molestowanie seksualne. Kodeks pracy³⁰ jasno określa, że molestowanie seksualne może mieć formę werbalną i wcale nie musi być celowe, czyli np. „koszarowy humor” pracownika może być zakwalifikowany jako forma molestowania seksualnego i nie ma znaczenia, że pracownik nie chciał nikogo urazić, liczy się bowiem skutek jego postępowania, jakim jest naruszenie godności innego pracownika³¹. W kodeksie pracy molestowanie seksualne jest traktowane jako dyskryminowanie ze względu na płeć, a to właśnie pracodawca jest

²⁷ Por. P. Drucker, *Praktyka zarządzania*, Czytelnik, Kraków 1998; P. Drucker, *Myśli przewodnie Druckera*. Wyd. MT Biznes, Warszawa 2002.

²⁸ M. Jelińska, *Szanse upowszechnienia CSR: rozwój kompetencji i wsparcie finansowe*, [w:] *Raport „Odpowiedzialny biznes w Polsce 2012. Dobre praktyki”*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa, s. 20.

²⁹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. *Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:PL:PDF>, s. 7 (28.01.2014).

³⁰ Zob. Kodeks pracy (Dz.U. 1974, nr 24 poz. 141. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. z późn. zm.).

³¹ Por. art. 18^{3a} § 6 Kodeksu pracy: *Dyskryminowaniem ze względu na płeć jest także każde niepożądane zachowanie o charakterze seksualnym lub odnoszące się do płci pracownika, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika, w szczególności stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery; na zachowanie to mogą się składać fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy (molestowanie seksualne).*

obowiązany przeciwdziałać dyskryminacji w zatrudnieniu, tak więc molestowana pracownica będzie skarżyć do sądu nie pracownika, który molestował, lecz pracodawcę, czyli firmę. Kwota odszkodowania i nadszarpnięty wizerunek firmy to straty, jakie poniesie wyłącznie pracodawca.

Nowa podstawa programowa przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w polskich liceach i technikach podaje zasady etyczne jako jeden z celów kształcenia. Uczeń powinien umieć wyjaśniać zasady etyczne w biznesie i w relacjach pracownik-pracodawca oraz potrafić ocenić zachowania pod względem etycznym³². W szkołach zawodowych uczeń powinien poznać podstawowe zasady podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej, w tym zasady etyczne. Ponadto powinien znać rolę państwa w tworzeniu norm prawnych przeciwdziałających korupcji³³. Warto zapytać w tym kontekście, czy nauczyciele przedsiębiorczości są odpowiednio przygotowani do nauczania zagadnień etycznych.

Niewątpliwie takie działania, jak: szkolenie nauczycieli w zakresie etyki, wprowadzenie w większym stopniu zagadnień etycznych do nauczania przedsiębiorczości, powszechność zajęć z etyki w szkole oraz promowanie CSR, mogłyby znacząco podnieść świadomość wartości etycznych wśród potencjalnych i obecnych pracowników, przedsiębiorców i menedżerów.

Kompetencja przedsiębiorczości w podręcznikach szkolnych

W polskich podręcznikach podstaw przedsiębiorczości zalecenia Unii Europejskiej dotyczące budowania kompetencji przedsiębiorczości zostały potraktowane w różnorodny sposób. Na podanych przykładach wybranych podręczników dla klas ponadgimnazjalnych można ocenić sposób, w jaki zdefiniowano tak podstawowy termin, jak „przedsiębiorczość”.

Podręcznik „Podstawy przedsiębiorczości” wydawnictwa Nowa Era definiuje przedsiębiorczość jako zespół określonych cech osobowości człowieka, które pozwalają mu aktywnie uczestniczyć w życiu społeczno-gospodarczym, w tym także rodzinnym. Do najważniejszych cech człowieka przedsiębiorczego należą m.in.: posiadanie marzeń, wytyczanie sobie ambitnych celów, ciekawość świata, energia, zapał, wytrzymałość, wytrwałość, wiara we własne siły, zaradność, zdolność do podejmowania ryzyka, optymizm, empatia i zdolności organizatorskie³⁴. Z cechami człowieka przedsiębiorczego łączą się określone postawy oraz umiejętność znoszenia porażek, umiejętność cieszenia się z sukcesu, umiejętność bycia liderem, pomysłowość, zaradność, wykazywanie inicjatywy, poszukiwanie wiedzy, praktyczne stosowanie posiadanej wiedzy, samodoskonalenie, panowanie nad

³² http://www.men.gov.pl/images/ksztalcenie_kadra/podstawa/4e.pdf (28.01.2014).

³³ <http://www.lex.pl>, op.cit.

³⁴ Z. Makiela, T. Rachwał, Podstawy przedsiębiorczości, Nowa Era, Warszawa 2007, s. 9.

emocjami, dobre komunikowanie się z ludźmi, uczciwość, odpowiedzialność, solidarność międzyludzka, dbanie o rodzinę, dbanie o ochronę środowiska naturalnego. Według autorów przedsiębiorczość to postawa charakteryzująca się innowacyjnym i twórczym podejściem do rozwiązywania problemów, przejawiająca się w wielu dziedzinach życia społecznego i gospodarczego. To również umiejętność pokonywania trudności w każdych warunkach i wykorzystywania szans, jakie pojawiają się w otoczeniu³⁵.

Autorzy podręcznika „Przedsiębiorczość bez tajemnic” wydawnictwa WSiP definiują przedsiębiorczość jako zdolność do kreowania oraz zaspokajania swoich i cudzych potrzeb, a także jako cechę ludzkiego charakteru i zachowania³⁶. Przedsiębiorczość jest również nieodzowną cechą osobowości. Człowiek przedsiębiorczy potrafi wykorzystać szanse, które pojawiają się w jego otoczeniu, i przekształcić je w sukces³⁷.

Podręcznik „Podstawy przedsiębiorczości” wydawnictwa OPERON charakteryzuje postawę osoby przedsiębiorczej. Składają na nią przede wszystkim: samoakceptacja, asertywność, inicjatywność i kreatywność, zdolność do podejmowania ryzyka oraz postępowanie zgodne z zasadami i wartościami etycznymi, takimi jak: odpowiedzialność, uczciwość, sprawiedliwość, poszanowanie godności człowieka i dobra wspólnego³⁸. Natomiast przedsiębiorczość jest definiowana jako zdolność człowieka do racjonalnego wykorzystania czynników produkcji, do organizowania działalności gospodarczej i do podejmowania ryzyka związanego z otwieraniem lub rozwijaniem własnej firmy. Wspomniana zdolność człowieka wynika z jego cech osobowości i posiadanej wiedzy³⁹.

Autor podręcznika „Zarys przedsiębiorczości” wydawnictwa Ekonomik – Jacek Musiałkiewicz najbardziej lakonicznie odniósł się do zagadnienia. W publikacji nie znajdziemy definicji przedsiębiorczości, natomiast opisano postawę przedsiębiorczą (postawę przedsiębiorczości). Polega ona na kształtowaniu przez człowieka otaczającej go rzeczywistości w taki sposób, aby osiągnąć założone cele, jak np. zarabianie pieniędzy, zdobycie władzy, pomaganie innym, dokonanie ważnego odkrycia. Osoby przedsiębiorcze charakteryzują się zaradnością, inicjatywą, chęcią podejmowania działań i ryzyka oraz umiejętnością reagowania na zmiany zachodzące w otoczeniu⁴⁰.

W podręczniku „Krok w przedsiębiorczość” wydawnictwa Nowa Era przez przedsiębiorczość rozumie się umiejętność pokonywania trudności, radzenia sobie w zmieniających się warunkach oraz wykorzystywania pojawiających się szans. Osoba przedsiębiorcza jest kreatywna, asertywna, zaradna, pomysłowa, pewna siebie, pełna inicjatywy i zapału do pracy, odpowiedzialna za siebie i innych. Potrafi podejmować

---

³⁵ Ibidem, s. 10.

³⁶ S. Gregorczyk, M. Romanowska, A. Sopińska, P. Wachowiak, *Przedsiębiorczość bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2007, s. 5.

³⁷ Ibidem, s. 16.

³⁸ J. Korba, Z. Smutek, *Podstawy przedsiębiorczości*, OPERON, Gdynia 2012, s. 21.

³⁹ Ibidem, s. 65.

⁴⁰ J. Musiałkiewicz, *Zarys przedsiębiorczości*, Wydawnictwo Ekonomik – Jacek Musiałkiewicz, Warszawa 2012, s. 7.

wyważone ryzyko, ma zdolność empatii i zdolności organizatorskie oraz jest chętna do zdobywania wiedzy i umiejętności⁴¹.

Kilka powyższych przykładów demonstruje, że niestety nie wszyscy autorzy podręczników definiują pojęcie przedsiębiorczości zgodnie z zaleceniami zawartymi w „Europejskich ramach odniesienia”. Większość autorów nie wspomina o konieczności powiązania wiedzy z umiejętnościami i postawą. Tymczasem już na początku zajęć z przedsiębiorczości uczniowie potrzebują jasnego przekazu co do tego, jakie warunki muszą spełniać, aby nabyć kompetencję przedsiębiorczości. Wskazane jest, aby uczniowie poznali wszystkie trzy aspekty tego pojęcia, a więc dowiedzieli się, że istotna jest zarówno wiedza, jak i umiejętność jej praktycznego wykorzystania oraz odpowiednia postawa. Młody człowiek powinien wynieść ze szkoły przekonanie, że aby być przedsiębiorczym, nie wystarczy dobrze uczyć się podstaw przedsiębiorczości. Należy jeszcze posiadać określone praktyczne umiejętności i przejawiać odpowiednią postawę życiową, przykładowo wobec niepowodzeń. Z drugiej strony nie wystarczy jedynie być człowiekiem aktywnym, pomysłowym i szukającym nowych rozwiązań. Aby zwieńczyć swoje przedsięwzięcia sukcesem i mieć z nich satysfakcję, trzeba dysponować odpowiednią wiedzą teoretyczną, np. z prawa pracy. Tak wyposażony młody człowiek będzie lepiej przygotowany do wyzwań współczesnego świata.

Podsumowanie

Wiek XXI przynosi zmiany w życiu społeczno-gospodarczym świata. Postępująca globalizacja oraz nasilanie się konkurencji sprawiają, że kraje i obywatele stają przed nowymi wyzwaniami. Ich dotychczasowa wiedza i doświadczenie są niewystarczające lub zupełnie się dezaktualizują. Tymczasem współczesny człowiek powinien umieć działać w zmieniających się warunkach. Aby zaadaptować się do tych zmian, powinien być wyposażony w kompetencje kluczowe. Jednymi z najbardziej pożądanymi kompetencjami kluczowymi w naszym społeczeństwie są inicjatywność i przedsiębiorczość. Zasadniczą rolę w ich budowaniu odgrywa edukacja. To właśnie dzięki edukacji obywatele mają możliwość elastycznie i niemal bezboleśnie nadążać za zmianami zachodzącymi w ich otoczeniu.

Działania, jakie podjęły Unia Europejska oraz polskie instytucje na rzecz kształcenia kompetencji przedsiębiorczości, są ciągle niewystarczające. Promocja CSR wśród polskich przedsiębiorców, szkolenie nauczycieli przedsiębiorczości, wprowadzenie przedsiębiorczości do zestawu przedmiotów maturalnych, szerokie realizowanie zadań projektowych na zajęciach z przedsiębiorczości i ekonomii oraz powszechne nauczanie etyki w szkołach mogą pomóc obywatelom budować, rozwijać i aktualizować kompetencję przedsiębiorczości, a tym samym lepiej ich przygotować do głębokich zmian społeczno-gospodarczych.

---

⁴¹ Z. Makiela, T. Rachwał, Krok w przedsiębiorczość, Nowa Era, Warszawa 2012 s. 6.

Bibliografia

1. Bilans kompetencji branż BPO i ITO w Krakowie. Raport końcowy z przeprowadzonych badań. Raport przygotowany na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa przez Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych, Interdyscyplinarne Centrum Badań i Rozwoju Organizacji, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, wrzesień 2012 (zasoby Internetu).
2. Drucker P., Praktyka zarządzania, Czytelnik, Kraków 1998.
3. Drucker P., Myśli przewodnie Druckera, Wyd. MT Biznes, Warszawa 2002.
4. Etel M., Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej oraz w orzecznictwie sądowym, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
5. Gasparski W., Menedżer – deontologia zawodu, [w:] Biznes, etyka, odpowiedzialność, red. Gasparski W., Wydawnictwa Profesjonalne PWN, Warszawa 2012.
6. Glinka B., Svetlana Gudkova, Przedsiębiorczość, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.
7. Gregorczyk S., Romanowska M., Sopińska A., Wachowiak P., Przedsiębiorczość bez tajemnic, WSiP, Warszawa 2007.
8. Jelińska M., Szanse upowszechnienia CSR: rozwój kompetencji i wsparcie finansowe, [w:] Raport „Odpowiedzialny biznes w Polsce 2012. Dobre praktyki”, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa.
9. Kodeks pracy (Dz.U. 1974, nr 24, poz. 141, Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. z późn. zm.).
10. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. 2004, nr 173 poz. 1807, z późn. zm.).
11. Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie ramy odniesienia, załącznik do Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2006/962/WE) z dnia 30.12.2006, dostępne na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:pl:PDF> (25.01.2010).
12. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, dostępne na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:PL:PDF> (28.01.2014).
13. Kopaliński W., Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem, tom IV, część pierwsza, HPS, Warszawa 2007.
14. Korba J., Smutek Z., Podstawy przedsiębiorczości, OPERON, Gdynia 2012.
15. Kuzior A., Etyczny wymiar działań menedżerskich, [w:] Etyka, wartość, wspólnota, red. G. Grzybek, V. Gluchman, Bielsko-Biała 2008, s. 97-104.

16. Kuzior A., Etyczny wymiar działalności „zrównoważonego przedsiębiorstwa”, [w:] *Rozwój, godność człowieka – gospodarowanie – poszanowanie przyrody*, red. F. Piontek, B. Piontek, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 463-481.
17. Makiela Z., Rachwał T., *Krok w przedsiębiorczość*, Nowa Era, Warszawa 2012.
18. Makiela Z., Rachwał T., *Podstawy przedsiębiorczości*, Nowa Era, Warszawa 2007.
19. Mazurkiewicz A., *Kapitał ludzki w procesie kształtowania sprawności organizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010.
20. Musiałkiewicz J., *Zarys przedsiębiorczości*, Wydawnictwo Ekonomik – Jacek Musiałkiewicz, Warszawa 2012.
21. *Opinie Polaków o wychowaniu i roli szkół w procesie wychowawczym*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa, wrzesień 2009, dostępne na: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_121_09.PDF (25.01.2014).
22. *Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2006/962/WE) z dnia 30.12.2006 r., dostępne na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:pl:PDF> (25.01.2010).
23. http://ec.europa.eu/regional_policy/what/europe2020/index_pl.cfm (25.01.2014).
24. http://zlecone.pap.pl/palio/html.run?_Instance=cms_siz.pap.pl&_PageID=1056&_hrefZdj=20121129_111792641_bilans_kapitalu_ludzkiego.pdf&_Checksum=1837999906 (27.01.2014).
25. <http://www.lex.pl/du-akt/-/akt/dz-u-09-4-17> (27.01.2014).
26. http://wyborcza.pl/magazyn/1,126715,15177751,Co_siedzi_w_glowie_polskiego_bogacza.html (28.01.2014).
27. http://www.men.gov.pl/images/ksztalcenie_kadra/podstawa/4e.pdf (28.01.2014).

Abstract

Increasing globalization and the intensification of competition make countries and citizens face new challenges. Their previous knowledge and experience are insufficient or completely obsolete. Citizens should be equipped with key competencies to adapt to these changes and to operate in a changing environment in a flexible and almost painless way. Education plays an essential role in this process. One of the most important key competencies in our society is a sense of initiative and entrepreneurship. Promotion of CSR among Polish entrepreneurs, training of entrepreneurship teachers, introducing entrepreneurship to a list of subjects at Matura exam, doing projects during classes of entrepreneurship and economics as well as teaching ethics at schools would help citizens build, develop and update the competence of entrepreneurship.